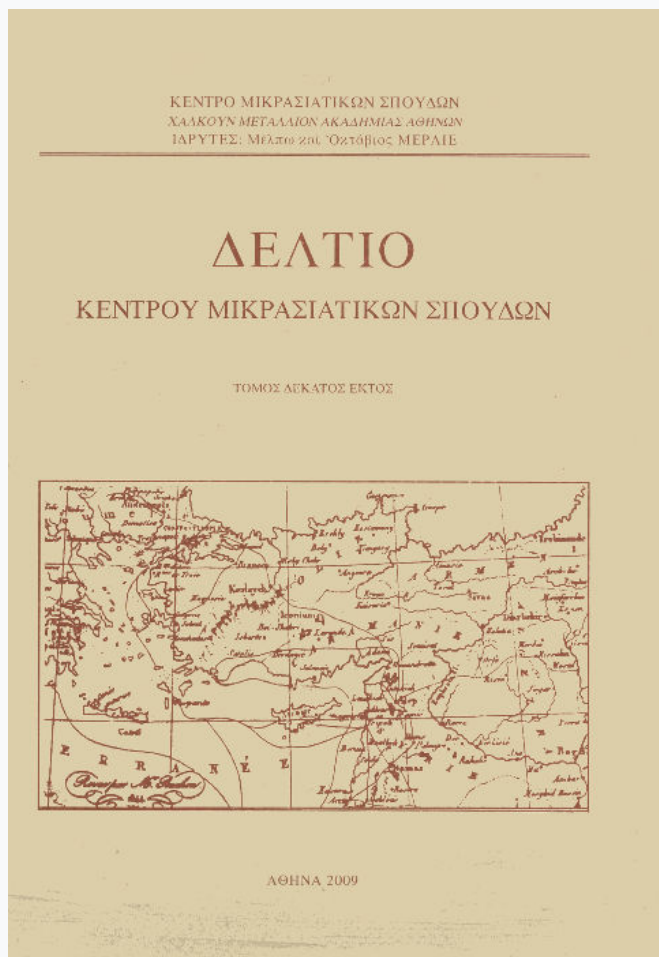

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 16 (2009)

Συμβολή στη μελέτη για τον Νικήτα τον Παφλαγόνα

Ιωάννης Γ. Αρτόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.9](https://doi.org/10.12681/deltiokms.9)

Copyright © 2015, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αρτόπουλος Ι. Γ. (2009). Συμβολή στη μελέτη για τον Νικήτα τον Παφλαγόνα. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 16, 107–118. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.9>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΝ ΠΑΦΛΑΓΟΝΑ

Στό δεύτερο μισό του 9ου αιώνα γεννήθηκε στο Βυζάντιο και έζησε μέχρι το πρώτο μισό του 10ου αιώνα μία εξέχουσα προσωπικότητα, γνωστή στη βιβλιογραφία με το όνομα Νικήτας ο Παφλαγών¹. Το προσωνύμιο Παφλαγών του δόθηκε από την περιοχή καταγωγής του, την Παφλαγονία, χωρίς να είναι γνωστός ο ακριβής τόπος γέννησής του.

Οί μελετητές συχνά αντιμετωπίζουν πρόβλημα με την ταύτιση των προσώπων που φέρουν το όνομα Νικήτας την περίοδο του 10ου αιώνα στο Βυζάντιο. Αυτό το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο σε ό,τι αφορά την ταύτιση του συγγραφέα Νικήτα του Παφλαγόνος. Αυτός πιστεύεται ότι έζησε μία περίοδο της ζωής του, μέχρι τον θάνατό του, και πιθανώς έχρημάτισε επίσκοπος της εκκλησίας, στη Δάδυβρα της Παφλαγονίας, από όπου πηγάζει και το ενδιαφέρον μας².

Με το όνομα Νικήτας αναφέρονται στη βιβλιογραφία από τα μέσα του 9ου μέχρι το τέλος του 10ου αιώνα τριάντα ένα ιστορικά πρόσωπα, ανάμεσα στα οποία ο Νικήτας μητροπολίτης Ἀθηνῶν και ο Νικήτας Βυζάντιος³. Δεν θα ασχοληθούμε εδώ με την ταύτιση του προσώπου του Νικήτα του Παφλαγόνος και τη διάκρισή του από όλους τους Νικήτες της περιόδου αυτής. Θα αναφέρουμε μόνο τον Νικήτα επίσκοπο Δαδύβρων που υπέγραψε

1. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, 1991, σ. 1480, λήμμα "Niketas David Pafлагon".

2. Ι. Γ. Ἀρτόπουλος, «Ἡ Σαφράμιτολη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τὸ πρόβλημα τοῦ ὀνόματός της κατὰ τὴ βυζαντινὴν περίοδο», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 14 (2004), σσ. 9-41.

3. Σ. Πασχαλίδης, *Νικήτας Δαβίδ Παφλαγών, τὸ πρόσωπο καί τὸ ἔργο του*, Θεσσαλονίκη, Κέντρο Βυζαντινῶν Ἑρευνῶν, 1999, σσ. 71-81.

στην 7η Οικουμενική Σύνοδο στην οποία έλαβε μέρος, τόν οποίο συγχέουν όρισμένοι συγγραφείς με τόν έπονομαζόμενο Παφλαγόν⁴. Ἡ 7η Οἰκου-
μενική Σύνοδος, όπου υπογράφει επίσκοπος Δαδύβρων με τὸ ὄνομα Νι-
κήτας, συνεκλήθη τὸ 787, χρονολογία πολὺ προγενέστερη τῆς ἡμερομηνίας
γέννησης τοῦ Νικήτα Παφλαγόνος, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸ θέμα τοῦ Νικήτα Παφλα-
γόνος ὁ Romilly J. H. Jenkins ἔγραψε τὸ πιὸ σημαντικό ἄρθρο, στὸ ὁποῖο
ἀναλύει τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνδρός, τόν ὁποῖο χαρακτηρίζει ὡς
βιβλιογραφικὸ πρωτότα. Ἀναφέρει ὅτι τὰ προσωνύμια ποὺ ἀποδίδονται
στὸ πρόσωπο τοῦ Νικήτα εἶναι Νικήτας Δαβὶδ Παφλαγόν, ρήτωρ, διδά-
σκαλος, φιλόσοφος καὶ μοναχός⁵. Στὴν τελευταία ιδιότητά του σημειώνει

4. R. P. F. Michaelis Le Quien, *Oriens Cristianus*, Παρίσι 1740, σσ. 555-558, βλ.
καὶ R. Janin, *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, τόμ. XVI,
Παρίσι 1960, στ. 11.

5. R. J. H. Jenkins, «Studies on Byzantine history of the 9th and 10th centuries.
A note on Nicetas David Paflogo and the vita Ignatii», *Dumbarton Oaks Papers* 19
(1965), Variorum Reprints, Λονδίνο 1970, σσ. 241-247. Γράφει ὅτι στὸν Νικήτα
τὸν Παφλαγόν ἀποδίδεται καὶ ἡ ὀνομασία Δαβὶδ, καθὼς καὶ τὰ ἐπιθετα ρήτωρ,
φιλόσοφος, δούλος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἁγίου ἀνθρώπου καὶ ἐπισκόπου Δαδύ-
βρων. Συνεχίζοντας ὁ συγγραφέας λέει ὅτι ὁ Νικήτας πρέπει νὰ γεννίηθηκε μετὰ τὸ
885, πιθανῶς μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου
(887) καὶ ἦταν ἀνεπίστος τοῦ Παύλου Σακελλαρίου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴν
Παφλαγονία. Ὁ συγγραφέας κάνει τὴν ὑπόθεση ὅτι ἴσως ὁ Νικήτας καὶ ὁ θεῖος του
νὰ κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἀμασρην, ἐπεὶ δὴ ὁ Νικήτας ἀναφέρει τόσους ἐπαίνους γιὰ
τὴν πόλιν αὐτὴν σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους του. Ὁ Νικήτας πῆγε στὴν Κωνσταντινού-
πολιν καὶ ἔγινε μαθητὴς τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀρέθα, ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας
ἀπὸ τὸ 903. Τάχθηκε μετὰ τὸ μέρος τοῦ δασκάλου του Ἀρέθα ἐναντίον τοῦ αυτοκρά-
τορα Λέοντος τοῦ ΣΤ' (886-911) στὸ σκάνδαλο τῆς τετραγαμίας τὸ 906/907, με-
δὼν τὸν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητός του, μέχρι τὴν προδοσία τοῦ 907, ὁπότε ἀπο-
γοητευμένος ἀποσύρθηκε σὲ ἕνα σπήλαιο στὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας, στὴ Μαύρη
Θάλασσα, στὴν πόλιν Μέση. Οἱ Βούλγαροι ὑποπεύθηκαν τὸν Νικήτα γιὰ κατασκο-
πία, τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔστειλαν πίσω στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ τὸν
κατηγορήσαν ὅτι εἶχε γράψει ἕνα λιβέλλο ἐχθρικό καὶ πολὺ δημητικό γιὰ τὸν αὐτοκρά-
τορα καὶ τὸν Πατριάρχη Εὐθύμιο (907-912). Τότε κινδύνεψε ἡ ζωὴ του, ἀλλὰ
μετὰ τὴν μεσολάβηση τοῦ Ἀρέθα ἀπεστάλη στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγαθοῦ ποὺ βρισκόταν
στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἀνῆκε στὴ μονὴ Ψωμαθίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ὁ
Νικήτας ἔμεινε δύο χρόνια, ἀπὸ τὸ 908 μέχρι τὸ 910 σὲ σιωπὴ (incommunicado)
καὶ πιθανῶς πῆρε τὸ δεύτερο ὄνομά του «Δαβὶδ». Ἐφυγε ἀπὸ τὸ μοναστήρι τὸ 910
σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν. Τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς τοῦ Νικήτα εἶναι γνωστὸ μόνον ἀπὸ τὰ
ἔργα του. Ὁ συγγραφέας θεωρεῖ ὅτι σὲ καμιά περίπτωση δὲν ὑπῆρξε ὁ Νικήτας

ὅτι πιθανῶς ὀφείλεται καὶ τὸ δεύτερο ὄνομά του, Δαβίδ. Διατυπώνει ἐπίσης ὁρισμένα συμπεράσματα γιὰ τὸν Νικήτα. Πρῶτον, ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὴν Παφλαγονία. Δεύτερον, ὅτι ἦταν ἱερωμένος ἀλλὰ καὶ σπουδασμένος φιλόσοφος. Τρίτον, ὅτι ἔλαβε μέρος στὴ διαμάχη τῆς τετραγαμίας τοῦ Λέοντος ΣΤ' μὲ σημαντικὴς σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία ἐπιπτώσεις ποὺ ἐπηρέασαν τὸν ἴδιο ἀλλὰ καὶ τὸ παλάτι⁶. Τέταρτον, ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Νικήτα γράφθηκαν μετὰ τὴν ἡλικία τῶν 25 ἐτῶν σὲ τόπο ποὺ δὲν εἶναι γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄγνωστη θέσθι τὴν ὁποίαν κατεῖχε⁷. Πέμπτον, ὅτι ποτὲ του δὲν ὑπῆρξε ἐπίσκοπος Δαδύβρων⁸.

Ὁ Νικήτας ἀναφέρεται ὅτι γεννήθηκε στὴν Παφλαγονία καὶ ὡς τόπος καταγωγῆς του προτείνεται ἡ πόλη Ἀμαστρις, λιμάνι τῆς Παφλαγονίας, τὴν ὁποία προτείνει ὁ R. J. H. Jenkins βασιζόμενος στὸ ἐγκώμιο τοῦ Νικήτα γιὰ τὴν πόλιν αὐτή⁹. Ὡς χρονολογία γέννησής του προτείνεται ἡ δεκαετία 880 μέχρι 890 μὲ πιθανότερη τὸ 885. Αὐτὸ προκύπτει ἀνάμεσα σὲ ἄλλα καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ζητήματος τῆς τετραγαμίας (906-907) ἦταν μαθητὴς τοῦ Ἀρέθα Κιαισαρείας. Ὁ πατέρας τοῦ Νικήτα ὀνομαζόταν Ἀνδρέας καὶ ἦταν ἱερέας στὴν Παφλαγονία, ἀναφέρονται δὲ δύο ἀδελφοί του, ὁ Πέτρος καὶ ἓνας ἀκόμη, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἔχει διαβαστεῖ μόνο ἡ κατάληξη -ριανός. Ἀνώνυμα ἀναφέρεται καὶ ἡ μητέρα του. Ὁ θεῖος του, ἀδελφὸς τοῦ πατέρα του, ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Παῦλος καὶ ἦταν πατριαρχικὸς σακελλάριος καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Φωκά¹⁰. Φαίνεται ὅτι ὁ Παῦλος εἶχε προσκαλέσει στὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀνεψιὸ του γιὰ νὰ λάβει ἀνώτερη μόρφωση¹¹. Μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα τοῦ σκανδάλου τῆς τετραγαμίας, τὸν συμβίβασμό τοῦ δασκάλου του Ἀρέθα, τὴ δίωξη τοῦ Νικήτα καὶ τὸν ἐγκλεισμό του στὴ μονὴ τοῦ Ἀγα-

ἐπίσκοπος Δαδύβρων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἔργα του πιθανῶς αὐτὰ νὰ γράφθηκαν στοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', τῶν δύο Ρωμανῶν μέχρι καὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκά, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 913 μέχρι τὸ 963. Ἐάν εἶναι ἔτσι, τότε ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐγκωμιαστῆ βρίσκεται στὸ πρῶτο μισό τοῦ 10ου αἰῶνα.

6. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243. Ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Νικήτα στὴ διαμάχη τῆς τετραγαμίας βγάζει ὁ συγγραφέας τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν ἐπίσκοπο Νικήτα τῶν Δαδύβρων, ὁ ὁποῖος ὑπέγραψε στὴν 7ῃ Οἰκουμένηκῃ Σύνοδο τὸ 787.

7. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 244.

8. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 247.

9. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243 σημ. 18.

10. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σσ. 91, 92.

11. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 92.

θοῦ καὶ στὴ μονὴ τοῦ Ἀγίου Φωκά, χάνονται οἱ πληροφορίες γιὰ τὸν τόπο διαμονῆς του.

Ὑπάρχουν ἐπιστολὲς ποὺ συνδέουν τὸν Νικήτα μὲ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας του, στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ βασιλικοῦ κληρικοῦ¹². Ὁ θάνατος τοῦ Νικήτα τοποθετεῖται μετὰ τὸ 947, ἀφοῦ σώζεται ἐπιστολὴ ποὺ ἀποδίδεται στὸ πρόσωπό του μὲ χρονολογία 947 καὶ θεωρεῖται τὸ τελευταῖο χρονολογικὰ γραπτὸ κείμενό του¹³.

Ὁ R. J. H. Jenkins διευκρινίζει ὅτι ὁ Νικήτας Δαβὶδ ἀναφέρεται ὡς ἐπίσκοπος Δαδύβρων, διότι διαβάσθηκε λάθος ἡ συντομογραφία “Δαδ” ποὺ ὑπάρχει σὲ ὀρισμένα χειρόγραφα, ὡς “Δαδύβρων” ἀντὶ τοῦ σωστοῦ “Δαβίδ”. Ἐτοί καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ἐπίσκοπος Δαδύβρων, ὅπως ἔχουν ὑποστηρίξει ὀρισμένοι¹⁴. Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Jenkins, ἀποδίδουν στὸν Νικήτα τὸν Παφλαγόνα καὶ τὸν τίτλο τοῦ ἐπισκόπου τῶν Δαδύβρων¹⁵. Ὁ Ἀλλάτιος ἐπίσης λέει ὅτι ὁ Νικήτας ἔγινε ἐπίσκοπος Δαδύβρων τῆς Παφλαγονίας¹⁶.

Σημειώνουμε ἐδῶ ὅτι γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 451¹⁷ ἀναφέρεται ἐπισκοπὴ τῶν

12. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 109.

13. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 115.

14. R. J. H. Jenkins, *ὁ.π.*, σ. 243, ὅπου ἀναφέρεται: «...Nor can Nicetas have been a bishop or archbishop of Paphlagonia, ...since, as Allatius puts it, *episcopatus Paphlagoniae nullus apparet*». Ἐδῶ διατυπώνουμε τὴν ἀπορία μας γιὰ τὴν ἔκφραση αὐτὴ τοῦ συγγραφέα, ἀφοῦ εἶναι γνωστὲς τουλάχιστον οἱ ἐπισκοπὲς τῶν Δαδύβρων, τῆς Ἀμάστριδος καὶ τῶν Σορῶν τῆς Παφλαγονίας, βλ. E. Honigmann, «Recherches sur les listes des pères de Nicée et de Constantinople», *Byzantion* XI (R.E.B.), Βρυξέλλες 1936, Kraus Reprint, Lichtenstein 1970, σσ. 429-449.

15. Fabricii Alberti Jo, «Bibliotheca Græca», Ἀμβούργο 1714, στ. 431 ὅπου ἀναφέρεται: «*Nicetas Dadybrensis, in Paphlagonia episcopis. Vide mox Nicetas David*» καὶ συνεχίζει: «*Labbeo natione Paphlago, ab Allatio Dadybrorum in Paphlagonia Episcopus fuisse traditur*» βλ. καὶ K. Krumbacher, *Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας*, μετάφραση Γ. Σωτηριάδη, τόμ. 1ος, Ἀθήνα, τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1900, φωτοτυπικὴ ἀνατύπωση τῆς ἐκδόσεως Μαρσολῆ, 1974, σσ. 334-335· ἐπίσης καὶ J. P. Migne, *P.G.*, τόμ. CV, Παρίσι 1862, στ. 1-12, 575-578.

16. K. A. Δημητρακόπουλος, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς, ἦτοι περὶ τῶν Ἑλλήνων τῶν γραψάντων κατὰ Λατίνων, καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, Λειψία, τύποις Μέτζερ καὶ Βίττιγ, 1872, φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόση, 1968, σσ. 2-4, 8.

17. E. Honigmann, «The original lists of the members of the council of Nicaea, the robber-synod and the council of Chalcedon», *Byzantion* XVI (1942-1943), Μασσαχουσέτη 1944, σσ. 20-80.

Δαδύβρων στην Παφλαγονία και για τελευταία το δεύτερο μισό του 10ου αιώνα¹⁸. Ἡ ἐπισκοπὴ αὐτὴ ὑπαγόταν στὴ μητρόπολη Γαγγρῶν.

Ὁ Νικήτας, ὁ ἐπονομαζόμενος καὶ Παφλαγών, *Φιλόσοφος* καὶ *Ρήτωρ* με δεύτερο ὄνομα τὸ Δαβίδ ἔχει ἀφήσει ἓνα σημαντικὸ γραπτὸ ἔργο. Οἱ τίτλοι *φιλόσοφος* καὶ *ρήτωρ* πιθανῶς νὰ ἀνταποκρίνονται σὲ θέσεις διδασκάλου, ποὺ δόθηκαν στὸν Νικήτα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεκμηριωθεῖ¹⁹. Ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, τὸ γραπτὸ ἔργο τοῦ Νικήτα μετὰ τὸ 910 δὲν ἔχει διευκρινισθεῖ σὲ ποιὸ τόπο καὶ ἀπὸ ποιά θέσιν ἔχει γραφεῖ. Ἀπὸ τὰ γραπτὰ ἔργα του οἱ συγγραφεῖς βγάζουν ὀρισμένα συμπεράσματα γιὰ τὸν τόπο ὅπου ἔζησε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του.

Ἐχει διασωθεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Νικήτα, ὁ ὁποῖος συνέγραψε πολλοὺς ἐκκλησιαστικοὺς λόγους, ἐγκώμια στοὺς ἀποστόλους, πανηγυρικοὺς, ὑπομνήματα καὶ βίους ἁγίων. Μεταξὺ τῶν βίων τῶν ἁγίων ποὺ ἔγραψε ἐξέχουσα θέσιν κατέχει ὁ βίος τοῦ Ἰγνατίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως²⁰. Συνολικὰ ὑπάρχουν περὶ τὰ πενήντα δύο ἔργα τοῦ Νικήτα δημοσιευμένα. Μελετώντας αὐτὰ τὰ ἔργα του μποροῦμε νὰ κάνουμε κι ἐμεῖς ὀρισμένους παρατηρήσεις.

Τὰ ἔργα τοῦ Νικήτα ποὺ ἀναφέρονται σὲ πανηγυρικοὺς ἀρχίζουν με κλήση πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν πανηγυρικὸ λόγο «*Εἰς τὸν ἅγιον καὶ πανεύφημον ἀπόστολον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου*», ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «*Χθὲς καὶ πρῶν ὁ μακαριώτατος τῶν ἀποστόλων Θωμᾶς, τῶν αὐτοῦ παθημάτων καὶ τῆς ἀναλύσεως... Σήμερον δὲ πρᾶξις ἄλλη καὶ ἄλλο συμπόσιον μυστικόν...*»²¹.

Ὅλα τὰ ἔργα του καταλήγουν με τὴν ἑκφραση: «*...εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*». Εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ λεγόμενα στὴν ἀρχὴ τοῦ πανηγυρικοῦ ὅτι ὁ συγγραφεὺς γράφει λόγους ποὺ ἐκφωνοῦνται σὲ ἐκκλησίασμα κατὰ τὴν ἡμέρα ἐορτῆς τῆς μνήμης τῶν ἁγίων.

Πληροφορίες γιὰ τὸ ἐκκλησίασμα, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου ἐξεφωνοῦντο οἱ λόγοι, παίρνουμε ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Νικήτα, «*Εἰς τοὺς ἁγίους καὶ κορυφαίους*

18. V. Laurent, *Le corpus des sceaux de l'Empire Byzantin*, τόμ. V, *L'église*, μέρος πρῶτο: *L'église de Constantinople*, Παρίσι, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1963, σσ. 322-323.

19. Σ. Πασχαλίδης, ὁ.π., σ. 99.

20. J. Patinot, *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, τόμ. 9ος, Ἀθήνα 1966, σσ. 465-466.

21. J. P. Migne, ὁ.π., σσ. 145-146.

ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον», τὸ ὁποῖο ἀρχίζει ὡς ἑξῆς: «Τίς ὁ δρόμος; τίς ἡ σπουδὴ τὴν ἱερὰν ταύτην καταλαβεῖν αὐλήν; πόθεν ὑμῖν ὥσπερ ἐξ ἐνὸς συνθήματος, ἀφ' ἐσπέρας αὐτῆς ἐγεγηρμένης, τὰς ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι, τὸν θεῖον δὲ πληρῶσαι ναόν;»²². Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν πιὸ πάνω γίνεται προφανὲς ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ γράφθηκαν γιὰ νὰ ἐκφωνηθοῦν σὲ ἐκκλησίασμα λαϊκῶν (... τὴν ἱερὰν ταύτην καταλαβεῖν αὐλήν... τὰς ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι...) καὶ τέτοιο ἐκκλησίασμα ταιριάζει σὲ ἐνοριακὸ ναό. Ὁ Νικήτας ἐπομένως γράφει λόγους ποὺ ἐκφωνοῦνται σὲ ἐνοριακὸ ναὸ πιθανῶς μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἱερέα καὶ γιατί ὄχι, τοῦ ἐπισκόπου.

Ὅπως ἀναφέραμε, ὁ Νικήτας ἔζησε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγαθοῦ γιὰ δύο χρόνια. Ἐφυγε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ 910, σὲ ἡλικία 25 ἐτῶν καὶ τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του μετὰ τὸ 913 εἶναι γνωστὸ μόνον μέσα ἀπὸ τὰ γραπτὰ του²³. Αὐτὸ σημαίνει βεβαίως ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος, ὅπου πέρασε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του, οὔτε ἡ ιδιότητα ἢ οἱ θέσεις ποὺ τυχόν κατέλαβε.

Θεωρεῖται ὅτι ὁ Νικήτας μετὰ ἀπὸ τὸ 913, ὁπότε ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁδηγήθηκε στὴ γενέτειρά του, στὴν Παφλαγονία. Ἐπίσης εἶναι πιθανὴ ἡ ἄποψη ποὺ διατυπώνουν ὀρισμένοι συγγραφεῖς πὼς ὁ Νικήτας, στὸν ὁποῖο ἀποδίδονται καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἐπιθέτα, ἔλαβε σὲ κάποιια φάση τῆς ζωῆς του τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, μετὰ τὴν ἀπομόνωσή του στὴν Παφλαγονία. Μὲ αὐτὴ τὴν ιδιότητα φαίνεται λογικὴ ἡ διατύπωση ἐκφράσεων ὅπως οἱ πιὸ πάνω («...ἰδίας μὲν οἰκίας ἐκκενώσαι...») στοὺς πανηγυρικοὺς.

Σὲ ποιά πόλη ὁμως βρισκόταν;

Ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς στὰ *Ἀνάλεκτα τῆς Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* δημοσίευσε ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Νικήτα μὲ τίτλο: «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἅμα καὶ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλεύσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πρωτομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρχidiaκόνου Στεφάνου»²⁴. Τὸ πρωτότυπο τοῦ κειμένου αὐτοῦ μελέτησε ὁ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς, ὅπως ἀναφέρει, ἀπὸ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης ἢ Εἰκοσιφοινίσσης. Στὸν ἐγκωμιαστικὸ αὐτὸ λόγο ὁ Νικήτας

22. J. P. Migne, *P.G.*, ὁ.π., στ. 37.

23. R. J. H. Jenkins, ὁ.π., σ. 244.

24. Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς, «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς ἅμα καὶ ἱστορικὸς περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλεύσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τοῦ ἐν ἁγίοις πρωτομάρτυρος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀρχidiaκόνου Στεφάνου», *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* 5 (1898), ἐπανεξέδοση ἀναστάσιμη, *Culture et Civilisation*, Βρυξέλλες 1963, τόμ. 5ος, σσ. 54-69, 418-420.

ἐξιστορεῖ τὸν βίον καὶ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τὴν ἀνεύρεση τῶν λειψάνων του στὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴ διακομιδὴ τους στὴν Κωνσταντινούπολη καθὼς καὶ θαύματα τοῦ Ἁγίου. Διαβάζει λοιπὸν κανεὶς σὲ αὐτὸ τὸ κείμενο: «...οὕτω καθ' ὁδὸν καὶ τάξιν ἐπὶ τὴν τῶν τιμίων αὐτοῦ λειψάνων φανέρωσιν τὸν λόγον μεταγαγεῖν...» (σ. 55, στ. 17-18). Ὁ συγγραφεὺς κάνει ἀντιπαράβολή τοῦ κειμένου τοῦ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης μὲ τὸ κείμενο τοῦ ἰδίου λόγου ἀπὸ ἄλλους κώδικες ποὺ ὑπάρχουν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ἓνας στὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας στὸ Ἅγιον Ὄρος. Ὁ σχολιαστὴς κάνει τὴν παρατήρηση ὅτι στὴ θέση τῶν πιὸ πάνω στίχων τοῦ κώδικα τῆς μονῆς Κοσινίτζης, ὁ κώδικας τῆς μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας ἀναφέρει: «...ἔτι τε περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου τούτου λειψάνου καὶ ὅπως ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μετεκομίσθη καταγασθέντας...». Ἐὰν λάβουμε ὑπ' ὄψη τὸ κείμενο τῆς μονῆς τῆς Μ. Λαύρας γιὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς μποροῦμε νὰ κάνουμε τίς ἐξῆς παρατηρήσεις:

– Ὁ Νικήτας ἔγραψε τὸν λόγο γιὰ νὰ ἐκφωνηθεῖ παρουσία τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου («...τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου τούτου λειψάνου...»).

– Πιθανῶς τὸ λείψανον, σὲ παρουσία τοῦ ὁποίου ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὁστὰ τοῦ Ἁγίου καὶ ὄχι ὅλα («...τούτου λειψάνου...»).

– Ὁ λόγος γράφτηκε γιὰ νὰ ἐκφωνηθεῖ σὲ χωρὶς / πόλη ἄλλη ἀπὸ τὴ βασιλεύουσα («...ὅπως ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς τὴν Βασιλεύουσαν μετεκομίσθη...»).

Διατυπώθηκε ἡ ἄποψη ὅτι οἱ στίχοι στὸ τέλος τοῦ κειμένου διευκρινίζουν ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν ναὸ ποὺ εἶχε κτίσει ἡ αὐγούστα Πουλχερία²⁵. Παρατηροῦμε ὅμως ὅτι τὸ κείμενο τοῦ κώδικα ἀναφέρει ὅτι τὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἔκτισε «...ὁ πιστότατος βασιλεὺς...» ἐννοώντας τὸν Κωνσταντῖνο²⁶. Ἀλλωστε ἡ Πουλχερία ἀναφέρεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου Β', συζύγου τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας

25. Σ. Πασχαλίδης, *ὁ.π.*, σ. 218, ὅπου ἀναφέρεται: «...(παράγραφος 17) παρέχεται ἡ διευκρίνιση ὅτι ἐκφωνήθηκε προφανῶς στὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀνεγείρει ἡ αὐγούστα Πουλχερία, ὅταν εἶχε μεταφέρει τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἀπὸ τὴ Χαλκηδὸνα στὴν Κωνσταντινούπολη».

26. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *ὁ.π.*, σ. 66, ὅπου ἀναφέρεται: «Ταῦτα Κωνσταντῖνος ὁ φιλευσεβὴς βασιλεὺς ἀκηκοώς...», καὶ σ. 68 πάλι: «Ἐξέστη ταῦτα γνοὺς καὶ ὁ πιστότατος βασιλεὺς, παραχρῆμα δὲ χειρὶ πολλῇ καὶ σπουδῇ τὸν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ σεβάσμιον [ἄρκοδομήσατο] τῷ ἁγίῳ πρωτόθλῳ ναόν, ὅπου δὴ τὸ σεβασμιώτατον τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου καὶ πρωτομάρτυρος Στεφάνου λείψανον κατὰ τὴν δευτέραν αὐγούστου σεβασμῶς κατατεθὲν πλείστας ὄσας ἰάσεις καὶ θεραπείας...».

καί ὄχι ὡς αὐγούστα²⁷. Ἐπομένως εἶναι λανθασμένη ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε στὸν ναὸ τοῦ Ἁγίου στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀλλὰ λάθος γίνεται καὶ στὸν κτήτορα τοῦ ναοῦ.

Ὅπως εἶδαμε ἀμέσως πιὸ πάνω, πιὸ πιθανὸ φαίνεται ὁ λόγος νὰ ἐκφωνήθηκε μακριὰ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ ὅτι ὁ Νικήτας στὸ τέλος τῆς ζωῆς του ζοῦσε μακριὰ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ πιθανῶς στὴν Παφλαγονία φαίνεται καὶ ἀπὸ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἀναγραφέα τοῦ θέματος τῆς Παφλαγονίας Πέτρο, τὸν ὁποῖο ἐπαινεῖ γιὰ τὴν ἀπογραφὴ τοῦ ἡμετέρου θέματος. Ἐπίσης εἶναι προφανὴς ἡ ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν στρατηγὸ Νικόλαο²⁸.

Στὸ τέλος τοῦ λόγου ἀναφέρεται χωρὶς διαφορὰς καὶ στοὺς δύο κώδικες: «...Κύριε πάτερ, Κύριε νιέ, Κύριε παράκλητε, τριάς ἁγία καὶ ὁμοούσιε, πρεσβείαις τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος καὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ αὐτὸν τούτου τοῦ ἡμετέρου μετὰ σὲ σωτῆρος καὶ προστάτου καὶ ἀντιλήπτορος Στεφάνου, εἰς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ αἶνον τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ σου ὀνόματος εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν» (σ. 69, στ. 7-τέλος).

Ἀπὸ τοὺς στίχους αὐτοὺς φαίνεται ὅτι ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε σὲ κάποια πόλη, ὅπου ὁ ἅγιος Στέφανος ἐθεωρεῖτο προστάτης τοῦ ἐκκλησιασματος, ὅπως διατυπώνεται στὸ κείμενο ἀπὸ τίς λέξεις: «...τοῦ ἡμετέρου...προστάτου...». Πόλη τῆς ὁποίας ὁ ἅγιος Στέφανος ἐθεωρεῖτο προστάτης ἦταν ἡ Δάδυβρα, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παράδοση εἶχε κατασκευασθεῖ ἀπὸ τὴν αὐτοκράτειρα Εὐδοκία²⁹. Ἐφόσον ὁ λόγος ἐκφωνήθηκε σὲ πόλη τῆς Παφλαγονίας, σὲ ναὸ ὅπου ὑπῆρχε λείψανο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, μὰ πόλη μόνο εἶναι πιθανή. Αὕτη εἶναι ἡ πόλη Δάδυβρα τῆς Παφλαγονίας, ὅπου καὶ ὑπῆρχε ὁ μοναδικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου μὲ λείψανό του³⁰.

Ὁ δεῦτερος λόγος τοῦ Νικήτα τοῦ Παφλαγόνα, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, εἶναι ὁ πανηγυρικὸς τοῦ μάρτυρα Ὑακίνθου τοῦ Ἀμαστρινοῦ³¹. Ὁ Ἅγιος Ὑακίνθος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Νικήτας στὸν λόγο του, καταγόταν

27. V. Gregorovius, *Athenais. Geschichte einer byzantinischen Kaiserin*, μετάφραση Σπ. Λάμπρου, Λειψία 1892, σσ. 38-77, 112-181, 244-245.

28. Σ. Πασχαλίδης, ὁ.π., σ. 117.

29. Σχετικὰ μὲ τὴ Σαφράμπολη, βλ. πληροφοριακὸ ὕλικό ποῦ ἐναπόκειται στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ΑΠΠ, ὕλικό κατὰ περιφέρειες, φάκελος Σαφράμπολη I καὶ II, φάκελος II: πληροφορητὴς Κεκλίκογλου ἢ Περγιδόπουλος Χρ.

30. Ἰ. Ἀρτόπουλος, «Ἡ Σαφράμπολη...».

31. J. P. Migne, *P.G.*, ὁ.π., στ. 417-440.

ἀπὸ τὴν ᾠμαστρον, ἀπὸ σπουδαία οἰκογένεια³². Στὸν λόγο γίνεται ἐκτεταμένη περιγραφὴ τῆς πόλης πού δείχνει καλὴ γνώση τοῦ χώρου καὶ τῶν συνθηκῶν ζωῆς στὴν ᾠμαστρον. Διακρίνουμε ἐπίσης καὶ κάποιο βαθμὸ ὑπερηφάνειας γιὰ τὴν πόλη. Ὁ Νικῆτας τοποθετεῖ τὴν ᾠμαστρον σὲ θέση κλειδί, ἀνάμεσα στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή. Ἀναφέρει πλοῦσια διακίνηση ἐμπορίου ἀπὸ τὸ θαυμάσιο λιμάνι της, καθὼς καὶ λαμπρὰ κτήρια πού στολίζουν τὴν πόλη, φυλασσόμενα ὅλα, ὅπως γράφει, ἀπὸ ἰσχυρὰ τεῖχη. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δείχνουν ὅτι ὁ συγγραφέας γνώριζε πολὺ καλά τὴν ᾠμαστρον.

Αὐτὴ ἡ σχέση τοῦ Νικῆτα μὲ τὴν πατρίδα του, τὴν Παφλαγονία, θά θυμίζει πολλὰ σὲ ὅσους κατὰγονται ἀπὸ τὴ Σαφράμπολη. Ὅλοι οἱ πρόσφυγες ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸν ἦταν ὑπερήφανοι γιὰ τὴν καταγωγὴ τους³³. Εἶναι δικαιολογημένη λοιπὸν ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ Νικῆτας καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ᾠμαστρος. Ἐπίσης ὁ Νικῆτας σὲ ἄλλο κείμενό του, στὸ Μαρτύριο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐπέδειξε ἰδιαίτερη ἐπιμέλεια καὶ φαίνεται ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν τυχαῖο, ἀφοῦ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς γύρω ἀπὸ τὴν ᾠμαστρον λάτρευαν τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ ἡ πανήγυρις τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου στὴν Παφλαγονία ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη στὴ Μικρὰ Ἀσία³⁴.

32. J. P. Migne, ὁ.π., στ. 422, παρ. δ., ὅπου ἀναφέρεται: «Ἄλλ' οὐδ' ἡ κάτω πατρίς ἄσμος οὐδ' ἀνώνυμοι καὶ ἀγενεῖς τῷ Ὑακίνθῳ τοκεῖς». Στὴ συνέχεια τοῦ κειμένου ὁ συγγραφέας δίνει περιγραφὴ τῆς πόλης ᾠμαστρος: «ᾠμαστρον, ὁ τῆς Παφλαγονίας, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης, ὀλίγου δεῖν, ὀφθαλμός, εἰς ἣν οἱ τε τὸ βόρειον τοῦ Εὐξείνου μέρος περιουχοῦντες Σκύθαι, καὶ οἱ πρὸς νότον δὲ κείμενοι, ὥσπερ εἰς τι κοινὸν συντρέχοντες ἐμπόριον, τὰ παρ' ἐαυτῶν τε συνεισφέρουσι καὶ τῶν παρ' αὐτῆς ἀνταμφάνουσι, πόλις ἑφ' ἧς τε πάσης λήξεως καὶ ἐσπερίου μεταξὺν κειμένη οὐδενὶ μὲν τῶν ἀπὸ γῆς ἢ θαλάσσης ἀγωγίμων σπανίζεται, πᾶσι δὲ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν δαψιλῶς εὐθυνουμένη, οἰκοδομήμασι τε λαμπροῖς καὶ τεῖχεσι κρατεροῖς, καὶ δὴ καὶ λιμέσι καλοῖς, καὶ οἰκῆτορσιν ἄνωθεν περιφανεστάτοις κεχορμένῃ».

33. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ὁ.π., σμ. 29. Πληροφορητὲς Κεκλίκογλου ἢ Περδικόπουλος Χρ., Σαφράμπολη, φάκελος Ι. Ὁ πληροφορητὴς Χρ. Σαββίδης παραδίδει: «Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο περίπου καὶ ἡ ἁγία Σοφία στὴν Πόλη. Ὅταν φύγαμε πῆραμε μαζί μας 30 κᾶρα μὲ εἰκόνες ἀπὸ τὴν ἐκκλησία». Βέβαια ἡ ἐκκλησία δὲν ἦταν τόσο μεγάλη ὅσο ἡ Ἀγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ ἡ ἔκφραση δείχνει τὴν περηφάνεια τῶν προσφύγων.

34. Ὁ.π., σμ. 27, ὁ πληροφορητὴς Χρ. Περδικόπουλος ἀναφέρει ὅτι στὴ θέση Bulak στὴ Σαφράμπολη ὑπῆρχε σπηλιὰ μὲ ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, τὴν ὁποία ἐπισκέπτονταν οἱ κάτοικοι τῆς πόλης τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ Ἀγίου. Ἐπίσης σὲ ἀνώνυμη «Διήγησι περὶ ἐνὸς θαύματος τοῦ Ἀγίου Γεωργίου» στὴν ᾠμαστρον τῆς Παφλαγονίας ἀναφέρεται: «οἱ τῆς τῶν Παφλαγόνων χώρας

Στὸ τέλος τοῦ πανηγυρικοῦ ὁ συγγραφέας σημειώνει: «...τῶν Παφλαγόνων τὸ ὕψωμα καὶ καλλώπισμα..., δέχειο καὶ τὴν τῶν ἡμετέρων ἀπαρχὴν λόγων καὶ εἰ μὴδὲν τῆς σῆς ἄξιον μεγαλοπρεπείας ἐπιφαίνουσαν, ἀλλὰ φιλὴν γε σοι πάντως οὖσαν, τῷ ἐκ γειτόνων εἶναι καρπὸν, καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις πᾶσιν, ἃ πρὸς τοῦ Παμβασιλέως πρότερον ἐπηύξω, μὴ διαλίτης αὐτὸς ἐνεργῶν δύνασαι γὰρ ἐκεῖθεν λαβὼν τοῖς γείτοσι δὲ καὶ πολίταις, ὡς μὲν ἀνηρημένοις τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς σῆς πλείω τῶν ἀγαθοδωρῶν Θεοῦ ἀγαθῶν τὸν περιουσιασμόν ἐπιχορήγησον ...»³⁵.

Παρατηροῦμε ὅτι ὁ Νικήτας, στὴν παράκλησή του πρὸς τὸν ἅγιο νὰ μεσολαβήσει πρὸς τὸν Θεό, ἀναφέρει δύο φορὲς τὴ λέξη “γείτονες”: τὴν πρώτη φορὰ («τῷ ἐκ γειτόνων εἶναι καρπὸν» = αὐτὸ ποὺ εἶναι καρπὸς τῶν γειτόνων) εἶναι προφανές ὅτι ἐννοεῖ γείτονες πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου, δηλαδὴ πρὸς τὴν Ἀμαστρην. Τὴ δευτέρη φορὰ ποὺ ἀναφέρει τὴ λέξη («...τοῖς γείτοσι...») κάνει διάκριση ἀνάμεσα στοὺς “γείτονες” καὶ στοὺς “πολίτες”, ποὺ ἐρμηνεύεται καὶ ὡς συμπολίτες τοῦ Ἁγίου. Παρακαλεῖ, δηλαδὴ, ὁ συγγραφέας τὸν Ἅγιο ἀρχικὰ νὰ δεχθῇ τὴν προσφορὰ ἀπὸ τοὺς γείτονες καὶ κατόπιν νὰ μεσολαβήσει στὸν Παμβασιλέα τόσο γιὰ τοὺς γείτονες ὅσο καὶ γιὰ τοὺς συμπολίτες του καὶ μάλιστα πρῶτα γιὰ τοὺς γείτονες καὶ μετὰ γιὰ τοὺς συμπολίτες του.

Ἡ γνώμη μας εἶναι πὼς ὁ λόγος γράφθηκε γιὰ νὰ ἀναγνωσθῇ στὸ ἐκκλησίασμα μιᾶς ἄλλης πόλης καὶ ὄχι τῆς Ἀμαστρῆς. Μιᾶς πόλης γειτονικῆς στὴν Ἀμαστρην. Γειτονικὴ πόλις πρὸς τὴν Ἀμαστρην ἐννοοῦμε τὴ Δάδυβρα, τῆς ὁποίας ἐπίνειο ἦταν ἡ Ἀμαστρην καὶ ἀργότερα τὸ Παρθένιον.

Μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Νικήτας, μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγαθοῦ, ὁδηγήθηκε στὴν Παφλαγονία. Ἐκεῖ συνέγραψε τὸ ὑπόλοιπο ἔργο του γιὰ τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὅτι δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος συγγραφῆς του. Ἀπὸ τὸν τρόπο συγγραφῆς τῶν λόγων του, ὁμως, ἀντιθέτα μὲ ὅ,τι γράφθηκε, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι κατεῖχε κάποια ἐκκλησιαστικὴ θέση, πιθανότατα δὲ χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος. Ἐπίσης οἱ λόγοι του φανερῶνουν ὅτι δὲν βρισκόταν στὴν Ἀμαστρην ἀλλὰ σὲ γειτονικὴ πρὸς αὐτὴν πόλιν. Καὶ τέτοια πόλιν μὲ λείψανο τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἦταν μόνο ἡ γειτονικὴ στὴν Ἀμαστρην Δάδυβρα, ἡ σημερινή

οἰκήτορες μεγίστην πίστην καὶ πόθον διάπυρον εἰς τὸν πανένδοξον καὶ μεγαλομάρτυρα Γεώργιον κέκτηνται...καὶ μάλιστα οἱ ἐν τῇ περιχώρῳ τῆς Ἀμάστριδος τυγχάνοντες» (AASS Aprilis III, σ. xxxv).

35. J. P. Migne, ὁ.π., στ. 440, παρ. κγ'.

Σαφράμπολη. Ἡ παραμονή του στήν πόλη Δάδυβρα γιά τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του πιθανῶς ὀφείλεται στὸ ὅτι αὐτὴ ἦταν ἡ γενέτειρά του καὶ ὄχι ἡ Ἄμαστρον, ὅπως μέχρι τώρα πιστεύεται, σκέψη πού στηρίζεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νὰ ἀποσύρονται στὴ γενέτειρά τους, στὴν ἀγαπημένη τους πατρίδα.

Σὲ ἐπίρρωση αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης σημειώνουμε ὅτι στὸ Τυπικὸ τῆς Δρέσδης (Τυπικὸ τοῦ κώδικα Α 104 τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκῆς τῆς Δρέσδης) πού χρονολογεῖται στὸν 11ο αἰώνα, ὑπάρχει ἡ μοναδική ἀγιολογικὴ ἀναφορὰ γιὰ τὸν Νικήτα καὶ ἀναφέρεται ἡ ἡμερομηνία ἐορτῆς τοῦ Ἁγίου στίς 17 Ἰανουαρίου: «Ὁ ὁσιος Νικήτας ὁ φιλόσοφος, ὁ καὶ Παφλαγὼν ἔστιν, ὃς καὶ μετὰ θάνατον ἐτμήθη τὴν κεφαλὴν παρὰ τῶν ἀθέων Τούρκων μετὰ ρο' ἔτη αἶμα πανδόξως βλύσας». Ἐδῶ μαρτυρεῖται ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ λειψάνου τοῦ Νικήτα ρο' (=170) ἔτη μετὰ τὸν θάνατό του, δηλαδὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ χρονολογία θανάτου του (πού θεωρεῖται ὅτι ἐπισυνέβη στὸ πρῶτο μισό τοῦ 10ου αἰώνα), περίπου στὸ πρῶτο μισό τοῦ 12ου αἰώνα³⁶. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ λείψανο τοῦ Νικήτα δὲν βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη ἀλλὰ στὴν Παφλαγονία. Αὐτὴ ἡ ὑπόθεση ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τοῦ ἐγκωμίου του στὸν ἀπόστολο Πέτρο καὶ σὲ χειρόγραφα τοῦ 11ου αἰώνα, ὅπου ἀναφέρεται: «Νικήτα ρήτορος [τοῦ φιλοσόφου], τοῦ κατὰ τὴν Παφλαγονίαν κειμένου ἁγίου ἀνδρός».

Τὸ γεγονός τοῦ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ λειψάνου τοῦ Νικήτα ἀπὸ τοὺς Τούρκους συμπίπτει μὲ τὴν περίοδο συρρίκνωσης τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι καταλαμβάνουν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας. Στὸ πρῶτο μισό τοῦ 12ου αἰώνα στὴ βόρεια Μικρὰ Ἀσία οἱ Ἕλληνες, οἱ Τουρκομάνοι, οἱ Σελτζούκοι καὶ οἱ Δανισμενίδες πολεμοῦσαν σὲ ρευστὰ σύνορα, πού καθορίζονταν ἀπὸ τὴν Κλαυδιούπολη, τὴ Δάδυβρα, τὴν Κασταμονή, τὴ Γάγγρα, τὴν Ἀμάσεια καὶ τὴν Οἰνὴ. Εἶναι οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους γιὰ πρώτη φορὰ ἐπιτίθενται Τούρκοι στὴ Δάδυβρα καὶ λεηλατοῦν τὰ περὶχωρὰ της³⁷. Στὰ περὶχωρὰ τῆς Δάδυβρας βρίσκεται ἀκόμη καὶ σήμερα ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Στεφάνου πού ἔχει

36. Σ. Πασχαλίδης, *δ.π.*, σσ. 116 καὶ 117, σημειώνεται (σημ. 140) ὅτι ὁ κώδικας πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ τουλάχιστον μισὸν αἰώνα ἀργότερα.

37. Σπ. Βρυώνης, *Ἡ παρακμὴ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἡ διαδικασία ἐξισλαμισμοῦ (11ος-15ος αἰώνας)*, μετάφραση Κ. Γαλαταριώτου, Ἀθήνα, ΜΙΕΤ, 1996, σ. 106.

μετατραπεί σὲ τζαμί. Ἡ συσχέτιση τῆς μαρτυρίας τῆς χρονολογίας τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ λειψάνου, 170 ἔτη μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Νικήτα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἱστορικά γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὴν περιοχὴ, νομίζουμε ὅτι ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψή μας ὅτι ὁ Νικήτας ἔζησε, πέθανε καὶ τὸ λείψανό του φυλασσόταν στὴν περιοχὴ τῆς Δάδυβρας.

Τὸ συμπέρασμά μας εἶναι ὅτι ὁ Νικήτας ὁ Παφλαγὸνας ἔζησε τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς του μετὰ τὸ 913 στὴ Δάδυβρα, ὅπου συνέγραψε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του ὡς ἐπίσκοπος καὶ ὅπου καὶ πέθανε. Ἐκεῖ τιμήθηκε ὡς ἅγιος καὶ ἐκεῖ φυλασσόταν τὸ λείψανό του στὸν μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου τελικὰ ἀποκεφαλίσθηκε, ἑκατὸν ἐβδομήντα ἔτη μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατό του, ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν πρώτη ἐπιδρομὴ τους στὴν πόλη στὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου αἰώνα³⁸.

38. Ἰ. Γ. Ἀρτόπουλος, «Ἡ Σαφράμπουλη...».